Když učitel a asistent táhnou za jeden provaz, děti z toho těží nejvíc

Mgr. Veronika Machurková

Jak může spolupráce učitele a asistenta pedagoga proměnit atmosféru ve třídě? Potenciál je velký, ale bohužel ne vždy ho umíme dobře využít. Víte, proč by asistent neměl sedět „přilepený" u jediného dítěte? Pokud má být jejich souhra přínosem pro děti, nestačí jen dobrá vůle. Jak nastavit spolupráci tak, aby z ní měli oba co největší užitek a těžily z toho i děti?

Vymezení pozice asistenta pedagoga upravuje zákon o pedagogických pracovnících, zákon č. 563/2004 Sb., který v současné době rozlišuje **dva typy asistentů** pedagoga (tzv. vyššího a nižšího stupně). V obou případech se jedná o pedagogického pracovníka. Dále se ve školách můžeme setkat s pozicí školního asistenta, tu tento zákon přímo neupravuje, nejedná se totiž o pedagogického pracovníka, náplň práce, požadavky na kvalifikaci a ohodnocení jsou velmi odlišné.

Pokud bychom to zjednodušili, **asistent pedagoga vyššího stupně** může provádět přímou pedagogickou činnost, kdežto asistent pedagoga nižšího stupně provádí přímou pedagogickou činnost spočívající v pomocných výchovných pracích. Tomu odpovídají požadavky na vzdělání a kvalifikaci i platové zařazení a ohodnocení. Nicméně se ve školách setkáváme spíše s asistenty pedagoga vyššího stupně.

> **Asistent pedagoga není odborník na speciální vzdělávací potřeby, všemu nemusí rozumět, při přípravě by ho měl vést pedagog.**

Jaký by měl asistent pedagoga být?

Povolání pedagoga a asistenta pedagoga jsou velmi náročná. Stejně jako pozici pedagoga-učitele by měl zastávat jen ten, kdo má k tomuto povolání určité osobnostní předpoklady, tak i pro povolání asistenta pedagoga je výhodné mít určité **osobnostní předpoklady**, vlastnosti.

Asistent pedagoga by měl být:

- **aktivní**, práce by ho měla těšit, měl by pro ni být zaujatý, podpora dětí by pro něj měla být přirozená;
- **empatický**, ovládat prvky aktivního naslouchání, zároveň by si měl umět držet své hranice a být schopen jednat a komunikovat asertivně;
- **komunikativní**, být schopen komunikovat s kolegy, dětmi, rodiči, působit důvěryhodně, vyzařovat pocit bezpečí a jistoty;
- **samostatný**, ke své práci přistupovat aktivně, nebát se přijít s nápadem, zároveň by měl umět přijmout vedení pedagoga, být tvůrčí a kreativní;
- **rozhodný**, umět rychle reagovat na změny, hledat řešení nastalé situace, mít jisté organizační a plánovací schopnosti;
- **proaktivní**, mít snahu se dál rozvíjet (sebe)vzdělávat.

Není toho málo, ale bez těchto vlastností nebo alespoň snahy si je osvojit a pracovat na nich hrozí nejen asistentům pedagoga nepřijetí, vyhoření, nebudou mít ze své odvedené práce radost a jejich přínos nebude optimální.

S čím by měl být obeznámen?

Pokud asistent přijde do školy nově nebo například změnil ve škole pozici,

pro dobrou spolupráci ve třídě je vhodné ho **seznámit s konceptem mateřské školy**, třídy, s její vizí. Měl by mít **povědomí o ŠVP** (školním vzdělávacím programu). Nemusí tento dokument celý znát, jako je tomu u pedagoga, ale měl by vědět, co v něm nalezne za informace, pomůže mu zorientovat se v prostředí školy, ukotví si například rozvrh dne, harmonogram, pomůže mu pochopit denní rituály a uvědomit si kompetence pedagoga a asistenta pedagoga.

Asistent pedagoga by měl být samozřejmě seznámen s třídou, ve které působí, měl by být seznámen s dokumenty dětí, jež se budou týkat jeho činnosti. Pokud mají děti vytvořen dokument PLPP (plán pedagogické podpory), případně IVP, měl by ho mít k dispozici, případně může nahlédnout do **Doporučení z ŠPZ** (Školského poradenského zařízení), jelikož je v něm označena část náplně jeho práce, možnosti a schopnosti dítěte s podpůrným opatřením.

Zde bychom se měli trochu zastavit a uvědomit si, že asistent pedagoga není odborník na speciální vzdělávací potřeby, nemusí všemu rozumět, měl by **být veden pedagogem** při nahlížení do dokumentace. Pedagog by mu měl vysvětlit, jak se tyto děti projevují, jaká jsou jejich specifika, v čem spočívá náročnost ve vzdělávacím procesu a potřeba podpory.

Na ZŠ je ideální, když tuto práci s asistenty pedagoga odvede pracovník ŠPP (Školní poradenské pracoviště), tj. školní speciální pedagog, školní psycholog, výchovný poradce, školní metodik prevence, případně další pracovníci. Většina MŠ tuto možnost nemá, musí si tedy vystačit s informacemi, které předá učitel, případně kontaktovat ŠPZ, jež vydalo Doporučení, a požádat o konzultaci.

V neposlední řadě by se měl asistent pedagoga **seznámit s učiteli** ze třídy. S nimi v týmu bude nejvíce přicházet do styku, oni mu budou zadávat práci. Pokud se jedná o novou spolupráci, bude chvíli trvat, než si pedagog a asistent pedagoga zajedou vlastní třídní rutinu, ale jakmile si vše tzv. sedne, spolupráce by měla fungovat velmi dobře.

V případě, že do mateřské školy přišel nezkušený asistent pedagoga, nabízí se možnost **přiřadit k němu zkušenějšího kolegu**, který mu pomůže poznat svou práci, může se na něj obrátit o radu. Stejně jako funguje uvádějící učitel pro učitele.

> **Je-li ve třídě dítě, které potřebuje více podpory, slouží asistent pedagoga jako pomoc pro učitele, nikoliv výhradně pro dítě samotné.**

Proč je ve třídě asistent pedagoga?

Tato otázka je za mě velmi důležitá. Pokud pochopíme, proč je ve třídě asis-

tent pedagoga přítomen, pomůže nám tato informace k lepší spolupráci mezi pedagogem a jeho asistentem.

Velmi často je špatně komunikováno, pro koho vlastně asistent pedagoga ve třídě je. Přitom už to z podstaty vyplývá z jeho názvu. Asistent pedagoga **pomáhá pedagogovi**, je tam pro něj. To, že je většinou napsán v Doporučení ŠPZ ke konkrétnímu dítěti, nebo je sdílen k více dětem, neznamená, že je tam jen pro ně.

Nejlepší mi přijde toto vysvětlení: Protože je ve třídě přítomno dítě se speciálními vzdělávacími potřebami, toto dítě potřebuje ve vzdělávacím procesu více podpory, než je tomu u ostatních dětí, je tedy potřeba mít ve třídě někoho, kdo by učiteli pomohl s jednoduchými pedagogickými úkony, tak, **aby měl pedagog víc času** na specifické pedagogické činnosti.

Z toho plyne, že asistent pedagoga nemusí pracovat s dítětem, k němuž je napsán. Je dobré to takto komunikovat jak s učiteli ve třídách, tak s asistenty pedagoga, ale také s rodiči dětí. Jednou z častých chyb je totiž právě to, že asistent pedagoga sedí u dítěte a pomáhá mu se všemi činnostmi. A to také často vyžadují rodiče dětí, u kterých je v Doporučení zapsán. K dalším chybám se ještě dostaneme.

> **V mateřské škole mají pedagog a jeho asistent výhodu společně tráveného času ve třídě, mohou se tak lépe poznat a nastavit kvalitní spolupráci.**

Sdílení a společná příprava

Aby byla spolupráce mezi učitelem a asistentem co nejlepší, musí spolu pravidelně komunikovat. Ideální je, pokud si obě strany tzv. sednou i lidsky, nemají mezi sebou konflikty a respektují se. Pak je třeba alespoň na začátku si stanovit nějaká pravidla, zajet si určitý systém práce a komunikace během činností. Jakmile se zajede **pravidelná rutina**, bude již vše jednodušší.

Základním kamenem je **společné sdílení** a možnost společných příprav. Součástí práce asistenta pedagoga by měla být kromě přímé práce i nedílná práce nepřímá. Tu by měl asistent využít na přípravu pomůcek, pomoc s administrativou a právě pro společné přípravy s pedagogy nebo také na další vzdělávání.

Na společném sdílení mohou s učitelem nebo učiteli v případě právě mateřských škol shrnout, co se vede, co ne, mohou si vzájemně **sdělit informace o dětech**, domluvit se na tématech a přípravách na dny další, rozdělit si činnosti.

Během společných příprav nebo alespoň kratší schůzky učitel asistentovi vysvětlí, co má v plánu, jaké aktivity se nejen během řízené činnosti budou dělat, co je třeba připravit za pomůcky.

Pak si mohou rovnou rozdělit činnosti, ty snazší může vykonávat asistent sám, uvolní tedy ruce učiteli, v těch složitějších si role rozdělí.

V mateřských školách je ve vztahu učitel–asistent velkou výhodou právě společně strávený čas. Asistent a učitel se mohou lépe poznat, pochopit vizi a myšlení toho druhého, nastavení kvalitní spolupráce je často daleko jednodušší, než je tomu na škole základní, zejména na druhém stupni.

Pedagogická diagnostika

Výše bylo zmíněno, že si učitelé a asistenti sdělují vzájemně informace o dětech. Tím dostáváme víc informací o dětech, jiný pohled na ně. Obě role – učitel i asistent – zažívají děti v jiných situacích, každý k nim má trochu jiný vztah. Někdy si asistent všimne věcí, které učitel nevnímá, protože dělá právě jinou práci. Asistent má v tomto ohledu volnější ruce. Můžeme ho tedy využít pro **pozorování dětí** a tyto informace zahrnout do pedagogické diagnostiky.

Stejně tak v případě, že učitel píše zprávu, například pro ŠPZ, je výhodné přizvat ke konzultaci i asistenta, jeho pohled na problémové situace je velmi cenný.

Na co si dát pozor

Již výše jsem se zmínila o některých chybách nebo nedorozuměních, jež mohou během práce asistenta nebo během spolupráce s učitelem vzniknout. Zde si shrneme, na co si dát dále pozor.

Pokud začneme zákonem, asistent pedagoga může být s dětmi sám na půdě školy, může tedy s nimi být ve třídě, převádět je po chodbách, jít s nimi na školní hřiště. Sám na procházku nebo převádět je sám například k autobusu dle zákona nesmí (resp. to smí jen učitel).

Dále je důležité si **nastavit tzv. hranici pomoci**. U začínajících nebo velmi citlivých a empatických asistentů se někdy stává, že pomáhají až moc. Snaží se být platní, zvládnout svou roli na sto procent. Takto přemotivovaní asistenti se leckdy snaží za děti dělat více, než je žádoucí. Obléknou je, podají jim pomůcky na kreslení, uklidí po nich, což není žádoucí. Děti by se měly snažit být co nejvíce samostatné, i děti, které mají nějaký hendikep nebo speciální vzdělávací potřeby, by měly zkoušet zvládat **co nejvíc aktivit samy** nebo s drobným dohledem či dopomocí.

Někdy takto daleko asistent nedohlédne, právě proto je tu učitel, který by tento náhled mít měl a měl by s asistentem tuto hranici pomoci nastavit. Někdy pomůže **pravidlo počítat do deseti**. Než nějakou činnost za dítě uděláme nebo mu pomůžeme, napočítáme do deseti a sledujeme, co se bude dít. Za tu chvíli získáme odstup a někdy nás děti opravdu překvapí, co vše zvládnou samy, když se jim dá prostor.

S tím souvisí i to, že někdy asistent nechápe přesně náplň své práce, pojme ji jako osobní asistenci u dětí, ke kterým je napsán v Doporučení. Tomu lze předejít již na začátku, pokud asistentovi dobře vysvětlíme, proč je jeho pracovní pozice ve třídě potřeba, že **je tu pro pedagoga**, nastavíme si jasně náplň práce.

V jiných případech, zvláště pokud se jedná o zkušeného asistenta a začínajícího učitele nebo pokud je asistentem například bývalá paní učitelka, může se stát, že dojde ke konfliktu rolí nebo kompetencí. Zde je asi nejvhodnější, když do takové situace vstoupí další osoba, která pomůže ukotvit příslušné role. A ideálně hned od začátku si v této situaci nastavit jasná pravidla, aby každý věděl, co je jeho náplň práce, co je ještě v jeho kompetenci, co už ne. Pravidelně vyhodnocovat, zda to funguje.

Kde hledat náplň práce asistenta?

Jasně vymezit náplň práce asistenta pedagoga není úplně jednoduché. Odrazit se můžeme od nového dokumentu **Standard činnosti asistenta pedagoga**. Jedná se o dokument, který vypracoval NPI (Národní pedagogický institut) a který by měl pomoci správně pochopit náplň práce asistenta pedagoga a uchopit ji tak, aby nedocházelo k chybnému nastavení v praxi.

Tento dokument vznikl již v roce 2021, na začátku ledna byl zveřejněn jako pracovní návrh veřejnosti, není zatím schválen MŠMT. I tak je dobré se s ním seznámit, vybrat si z něj důležité informace a pracovat s nimi v praxi.

Další vzdělávání

Ne vždy si vystačí asistent s tím, co se naučil během kvalifikačního studia.

Stejně jako pedagogové by i se asistenti měli dále vzdělávat.

Nejčastěji to bývá v oblastech znevýhodnění nebo speciálních vzdělávacích potřeb u dětí, které se ve třídě asistenta vyskytují. Asistent pak lépe pochopí potřeby dítěte nebo dětí, snadněji se mu nastavuje konkrétní náplň práce. Přináší tipy a nápady na pomůcky, aktivity, je během své činnosti samostatnější a aktivnější — učitel získá víc prostoru pro práci s dětmi, kde je to potřeba. Informacemi ze školení, kurzů obohacuje i učitele a celou třídu.

Velmi často hledají učitelé i asistenti **vzdělávání pro podporu spolupráce**. Zde je ideální, aby takový kurz, seminář, školení absolvovali oba účastníci, učitel i asistent – mohou řešit konkrétní situace, rovnou pracovat na reálné situaci, obě strany dostanou nástroje pro lepší a efektivnější komunikaci, dojde k jasnému vymezení kompetencí, takto strávený čas je pro využití potenciálu spolupráce učitele a asistenta nedocenitelný.

Dalším tipem, jaké vzdělávání absolvovat, mohou být různé **relaxační nebo aktivizační činnosti**, pohybové chvilky, náměty na výtvarné, rukodělné nebo hudební činnosti, právě podle toho, v čem je asistent dobrý, co ho baví, a mohl by tím pádem přinést do třídy další možnosti rozvoje.

Pozice asistenta pedagoga je nedílnou součástí vzdělávacího procesu ve všech stupních a má velký potenciál, který, když se správně uchopí, je ve školním týmu nezastupitelný. Nastavením dobré a úzké spolupráce s učitelem dostaneme dvojici, v mateřských školách spíše trojici, která bude pracovat efektivně, kde každý bude mít svou roli ve vzdělávacím procesu: asistenti se budou na vzdělávání podílet tak, jak mají, učitelům se uvolní ruce pro specializovanou činnost. Takový tým zvládne téměř jakoukoliv situaci a klima ve třídě bude příjemné pro ně i pro děti.

Autorka je speciální pedagožkou.

Kde můžete hledat další informace?

NPI – Standard činnosti asistenta pedagoga

- www.asistentpedagoga.cz
- www.zapojmevsechny.cz
- www.inkluzevpraxi.cz